Feliksas SLIESORIŪNAS

Marija Andziulytė-Ruginienė – pirmoji lietuvė istorijos mokslų daktarė

Adresas: Žolyno 4–5, LT 2040 Vilnius.
Gauta 1998 m. rugsėjo 10 d.

M. Andziulytė (Ruginienė) – pirmoji lietuvaitė – istorijos mokslų daktarė. Apie 1923 m. Friburgas (nuotrauka iš F. Sliesoriūno asmeninio archyvo)

Prieš dvidešimt šešerius metus – 1973 m. spalio 10 d. Kaune mirė pirmoji lietuvė istorijos mokslų daktarė Marija Andziulytė-Ruginienė. Išėjo ji Anapilin tyliai, nepaminėta ir nepalydėta nei istorikų, nei pedagogų. Marija Andziulytė-Ruginienė ir jos vyras Klemensas Ruginis (1893–1986) buvo garsūs Lietuvos pedagogai. Abu buvo Šveicarijos Friburgo (*Fribourg*) universiteto auklėtiniai. Vėliau abu, vadovaudami įvairioms besikuriančios Lietuvos mokykloms, išaugino gražų būrį lietuvių inteligentų.

Marija Andziulytė-Ruginienė gimė 1896 m. gruodžio 16 d. Vilkaviškio aps. Paežerių vlsč. Smalinyčios kaime Jono ir Uršulės Andziulių šeimoje. Kaimą supo gražios apylinkės: iš trijų pusių miškai, iš ketvirtos – netolimas Paežerių ežeras. Greta buvo dr. V. Kudirkos tėviškė.

Motina Uršulė buvo jauniausioji medicinos gydytojo Juozo Kauko sesuo, kilusi iš Penkvalakių kaimo Pilviškių vlsč. 1897 m. ji mirė, palikusi du vaikus: sūnų Vincą dvejų su puse ir dukrelę Mariją tik vienerių metų. Pradžioje abu vaikus augino močiutė. Jai pasiligojus, tėvas vedė Oną Stankevičaitę. Tačiau vaikais daugiau rūpinosi tėvas. Jonas Andziulis buvo šviesus to meto mastu žmogus. Buvo baigęs Suvalkų gimnazijos keturias klases. 1906 m. jis buvo išrinktas Paežerių valsčiaus viršaičiu, o 1910 m. – Vilkaviškio, Paežerių ir Gižų valsčių taikos teisėju. Šias pareigas ėjo ligi pat Pirmojo pasaulinio karo. 1917 m. dalyvavo Lietuvių konferencijoje Vilniuje. 1920 m. buvo išrinktas į Lietuvos Steigiamąjį seimą, kur priklausė Ūkininkų sąjungos frakcijai, 1922 m. buvo išrinktas Vilkaviškio aps. valdybos pirmininku ir juo išbuvo ligi mirties (1927 m.). Jo pastangomis Vilkaviškyje buvo įsteigta senelių prieglauda ir ligoninė, o apskrityje keletui mokyklų pastatyti namai.

Tėvas stengėsi abu vaikus leisti į mokslus. Sūnus Vincas baigė Veiverių mokytojų seminariją. Duktė Marija 1904 m. pradėjo lankyti Paežerių pradžios mokyklą, 1907 m. įstojo į Marijampolės „Žiburio" progimnaziją, kurioje mokėsi tik dvejus metus. 1909 m. ji persikėlė į Vilkaviškyje įkurtą mergaičių gimnaziją, ir baigė ją 1914 metais (1).

Kaip rašo pati M. Andziulytė, gimnaziją baigė tik trys lietuvaitės (2). Visoje gimnazijoje lietuvaičių moksleivių buvo nedaug. Kai kuriose klasėse po dvi tris ir tai ne visose. Taip pat po vieną kitą klasėse buvo ir rusaičių moksleivių. Daugumą moksleivių gimnazijoje sudarė žydaitės (3). Kaip Marijampolės „Žiburio" progimnazijoje, taip ir Vilkaviškio mergaičių gimnazijoje viskas buvo dėstoma rusų kalba. Tik dvi pamokos savaitėje buvo skirtos mokyti lietuvių kalbos. Ją dėstė mokyklos kapelionas kunigas Antanas Astrauskas (4). Gimnazijos moksleivės lietuvaitės, nepatenkintos mokykloje rusiškai dėstomų dalykų programa, stengėsi pačios savarankiškai lavintis, mokytis lietuvių kalbos. Šalia gimnazijos jos lankė lietuviškų knygų bibliotekėlę, kur skaitydavo lietuviškas knygas. Bibliotekėlei buvo užprenumeravusios žymesnius ano meto lietuviškus žurnalus: „Ateitį", „Aušrinę", „Draugiją" ir kitus (5). Susirinkusios bibliotekėlėje, kartais paskaitydavo ir savos kūrybos, pasikalbėdavo ir net pasilinksmindavo. Pradžioje patyliukais rinkdavosi Vokiečių, o vėliau Laisvės gatvės gale – seserų Grajauskaičių name. Pagaliau panoro išmėginti ir savo vaidybinius gabumus – suvaidinti vaikišką kūrinėlį „Nepasisekė Marytei". Tam reikalui pasitelkė berniukų gimnazijos moksleivius. Bene 1912 m. pavasarį, vieną šeštadienio popietę, pačiame vaidinimo įkarštyje, staiga atsidarė durys, atsivėrė langai ir pasirodė žandarai. Ištardę gimnazistus ir užsirašę jų pavardes, įsakė visiems išsiskirstyti. Pirmadienį visos bijodamos ėjo į gimnaziją, bet „audra" praėjo palyginti ramiai. Visas jas pasikvietė gimnazijos direktorė Natalija Rasumeičikienė, motiniškai pamokė ir įsakė daugiau to nedaryti. Smarkiau prigriebė berniukus jų mokyklos vadovybė, bet iš jų niekas nenukentėjo. Po šio nepasisekimo savo vaidybinių gabumų daugiau nebemėgino (6).

1914 m. Vilkaviškio mergaičių gimnazija išleido savo paskutinę septintos klasės moksleivių laidą. Netrukus užgriuvo Pirmasis pasaulinis karas. M. Andziulytė 1915 m. pradžioje išvyko į Vilnių, o iš ten tų pat metų rudenį kartu su kitais lietuvių moksleiviais atsidūrė Voroneže. Kaip baigusi gimnaziją, ji persikėlė į Maskvą ir pradėjo studijuoti A. Šaniavskio universiteto istorijos-filologijos fakultete (7).

1916 m. ji persikėlė į Petrogradą ir toliau tęsė studijas. Čia susibūrusius lietuvius pabėgėlius iš Lietuvos globojo įsikūręs Vilniaus Centrinio lietuvių nuo karo nukentėjusiems globoti komiteto Petrogrado skyrius. Šio skyriaus pastangomis pabėgėliai buvo įdarbinami fabrikuose ir įmonėse. Nedarbingiems buvo steigiami bendrabučiai, duodamos pašalpos. Ypač buvo rūpinamasi besimokančiu jaunimu. Studentams ir studentėms buvo steigiami bendrabučiai miesto centre, arčiau mokyklų. Viename tokiame studenčių bendrabutyje, buvusios I-osios Ratos gatvėje, gyveno ir M. Andziulytė. Mažaraščiams ir beraščiams skyrius įsteigė vakarines mokyklas-kursus. Vienoje tų mokyklų M. Andziulytė dėstė lietuvių kalbą ir geografiją (8). Petrograde M. Andziulytė dalyvavo įvairiuose lietuvių bendruomenės renginiuose. Lietuviai studentai turėjo atskirą savo valgyklą. Čia jie gaudavo pigius ir neblogus pietus. Ši valgykla buvo visokių susibūrimų ir susitikimų vieta. Joje rinkdavosi ne tik studentai, bet ir lietuviai inteligentai. Šiuose susibūrimuose aptardavo įvairius lietuvių bendruomenės reikalus: renginius, švenčių, koncertų įvairių susirinkimų ir veiklos programas. Šiuose susibūrimuose ir kituose renginiuose ji sutiko J. Tumą-Vaižgantą, St. Šilingą, P. Leoną, L. Noreiką, K. Petrauską ir kitus žinomesnius žmones (9).

M. Andziulytė, kaip ir kitos lietuvaitės studentės, lankydavo Petrogrado ligoninėse sergančius ir sužeistus lietuvius karius. Atnešdavo jiems lauktuvių ir lietuviškų knygelių bei laikraščių (10).

Petrograde M. Andziulytė susipažino su Vincu Mykolaičiu-Putinu. Apie susitikimą su poetu kunigu savo prisiminimuose ji taip rašo:

„Tada gyvenau studenčių bendrabutyje, kurį išlaikė Komitetas lietuviams karo pabėgėliams šelpti. Vieną sekmadienio popietę sėdėjau savo kambarėlyje ir skaičiau. Kažkas tyliai pasibeldė. Paprašius įeiti, tarpdury pasirodė simpatiškas, nedrąsus kunigėlis. Pasisakė esąs Mykolaitis. Jam esą pavesta pasiūlyti man vykti į Šveicariją studijuoti. Nudžiugau ir kartu nustebau, pradėjau teirautis – kaip, kokiu būdu įmanoma tai padaryti. Svečias paaiškino, kad Friburgo studentai lietuviai išsirūpino iš Amerikos lietuvių Tautos fondo kelias stipendijas norintiems studijuoti Šveicarijoje" (11).

Kadangi jaunų vyrų dėl karinių ir politinių aplinkybių Rusijos valdžia neišleisdavo į užsienį, tai šiuo pasiūlymu galėjo pasinaudoti tik merginos ir kunigai. Kaip jai paaiškino V. Mykolaitis, kunigas nuo karinės prievolės buvo atleidžiamas (12).

Atlikę formalumus ir gavę šiek tiek pinigų, 1917 m. lapkričio mėnesio lietingą popietę išvyko į tolimą ir karo metais gana sudėtingą kelionę. Be V. Mykolaičio, važiavo dar keturios merginos: Ona Petrauskaitė, Emilija Ramanauskaitė, Uršulė Urniežūtė ir Marija Andziulytė. Visa kelionės sunkumų našta gulė ant vienintelio vyriškio – V. Mykolaičio – pečių. Per Suomiją ir Švediją jie pasiekė Stokholmą. Išvykdami iš Petrogrado, buvo pasiėmę Stokholmo lietuvių Komiteto nuo karo nukentėjusiems šelpti skyriaus adresą. Komiteto įgaliotinis Jonas Aukštuolis juos maloniai sutiko ir padėjo įsikurti pigiame viešbutyje. Bet ir čia neilgai buvo ramūs. Greitai paaiškėjo, kad tolimesnei jų kelionei skersai kelio stojo, atrodo, neįveikiama kliūtis. Vokiečiai iš priešų šalies atvykusius piliečius griežtai atsisakė praleisti pro savo teritoriją.

Ir šį sykį visas derybas vedė ir susirašinėjo V. Mykolaitis, padedamas J. Aukštuolio ir kitų Stokholme gyvenančių lietuvių. Daug juos parėmė Friburgo universiteto studentai lietuviai, kurie per savo profesorius ir kitus įtakingus šveicarus po trijų mėnesių pastangų pagaliau gavo leidimą jiems tranzitu pervažiuoti Vokietiją (13).

Taigi tris mėnesius jie gyveno Stokholme ir vis laukė. Čia V. Mykolaitis mokėjo palaikyti savo bendrakeleivių optimizmą ir iš dalies užpildyti nerimastingą laiką. Jie apžiūrinėjo Stokholmą ir jo įžymybes. Buvo nuvykę

 ISSN 1392-0456

į Upsalą, aplankė garsųjį to senovinio švedų miesto universitetą ir kitas žymias vietas. Retkarčiais eidavo į teatrą, žiūrėjo dvi operas: „Aidą" ir „Toską".

Daug rūpesčių kėlė finansinės problemos. Karo metais Stokholme viskas buvo brangu, jų turimi pinigai greitai tirpo. Kad būtų pigiau pragyventi, persikėlė į Stokholmo priemiestį Sundbybergą. Čia juos dažnai aplankydavo Juozas Tumas-Vaižgantas ir kiti Stokholme apsistoję lietuviai. Vaižgantas septynis mėnesius (nuo 1917 m. spalio 10 ligi 1918 m. gegužės 8 d.) laukė leidimo per Vokietiją grįžti į Lietuvą. Nerimo ir tėvynės ilgesio graužiamas Vaižgantas ėmėsi atkurti savo dingusį kūrinį „Aukštaitiški vaizdeliai" ir pavadino jį jau „Pragiedruliais". Ką per savaitę parašydavo, šeštadieniais ar sekmadieniais jiems paskaitydavo. Iš jaunųjų klausytojų aktyviausias būdavo V. Mykolaitis. Jau tuomet buvo žinomas jo, kaip literato, vardas ir tai duodavo jam teisės ir drąsos kalbėti rašinio aptarimuose. M. Andziulytė, kaip ir kitos jaunuolės, kukliai patylėdavo ir klausydavosi jų polemikos (14). Kartais J. Tumas-Vaižgantas, V. Mykolaitis ir visos merginos pavaliūkaudavo, pasimėtydavo sniego gniūžtėmis (15).

Pagaliau gavę reikalingus dokumentus, bene 1918 m. vasario 10 d. išvyko iš Stokholmo į tolimesnę kelionę. Visus juos nuoširdžiai išlydėjo J. Tumas-Vaižgantas ir kiti lietuviai. Per Vokietiją buvo vežami kaip karo belaisviai, uždarytame vagone, kad niekur nepabėgtų ir nieko nematytų. Ši kelionė buvo labai sunki, bet jie vieno tetroško: kuo greičiau ją baigti ir pasiekti Šveicarijos sieną. Kai pagaliau pasiekė, atsirado naujų kliūčių. Dėl pasunkėjusios ekonominės būklės Šveicarijos valdžia sutiko juos įsileisti į šalį tik su sąlyga, jei koks įtakingas asmuo ar įstaiga garantuos už juos, kad turėsią iš ko pragyventi, ir jei Friburgo universiteto vadovybė garantuosianti, kad bus priimti į universitetą. V. Mykolaitis telegrafavo Friburgo lietuviams, kad jie tokią garantiją kaip nors gautų. Šie kreipėsi į universiteto rektorių prof. Mancerį ir jis už juos – nepažįstamus žmones – garantavo. Vėliau sakėsi ryžęsis garantuoti dėl to, kad lietuviai studentai Friburgo universitete turį gerą vardą, esą darbštūs ir drausmingi (16).

Baigę sudėtingą, bet vis dėlto laimingą kelionę, atvyko jie į Friburgą 1918 m. vasario 15 d. V. Mykolaitis apsigyveno Albertinume – kunigų studentų konvikte, merginos įsikūrė seserų uršuliečių išlaikomame bendrabutyje (17). Kaip visur, taip ir čia pradžia buvo sunkoka.

Friburgo universiteto profesūra tautiniu atžvilgiu buvo labai įvairi. Be šveicarų, čia buvo prancūzų, anglų, vokiečių, italų, ispanų, belgų, čekų, austrų profesorių ir dėstytojų. Paskaitos buvo skaitomos vokiečių, prancūzų ir lotynų kalbomis. Studentai turėjo šias tris kalbas mokėti. Tai sudarydavo nemažai sunkumų iš svetur atvykusiems naujokams. Iš pradžių jiems teko gerokai, net naktimis padirbėti. Taigi ir Friburge buvo šviesių ir tamsių valandų, džiaugsmų ir net nusivylimų. Tas pesimistines nuotaikas, gimusias pirmomis gyvenimo Friburge savaitėmis, V. Mykolaitis 1918 m. vasario 24 d. išreiškė eilėraščiu, kurį skyrė keturioms bendros kelionės draugėms: „Gyvenimo naujo, gyvenimo kito. Vienoda mums žvaigždė kadaise sušvito" – rašė jis šiame eilėraštyje, kuris tik po daugelio metų buvo išspausdintas jo raštuose (18).

Tų pačių metų liepos 22 d. „Spindint laimės valandėlei" – autografas įrašytas V. Mykolaičio-Putino ranka knygos tituliniame puslapyje kartu su dedikacija: „Gerosios Draugės Marijos Vardo dienai paminėti šį nežinomą minčių žiupsnelį skiria Putinas. Kartu su Putinu pasirašė J. Tamošaitis ir S. Šalkauskis (19).

Kitas eilėraštis su nedideliais redakciniais pakeitimais buvo paskelbtas 1922 m. Putino „Raštų" 1 T. antrašte „N. N." M. Andziulytė-Ruginienė dovanotą knygą kartu su įrašo originalu atidavė Kauno Literatūros muziejui.

M. Andziulytė įstojo į Friburgo universiteto Filosofijos fakultetą. Įstojus į universitetą iš karto įsigalėjo rimties ir darbo nuotaika. O darbo turėjo daug. Studijuodama universitete, įstojo į lietuvių studentų korporaciją. Į ją būrėsi visi lietuviai studentai, kurie studijavo Friburgo universitete. Ši lietuvių studentų korporacija buvo įkurta 1899 m. Friburge studijavusių lietuvių kunigų: Jurgio Matulaičio (Matulevičiaus), Pranciškaus Petro Būčio, Vinco Bartuškos ir kitų. Pradžioje ji buvo

Friburgo universiteto studentė. 1918 m. (nuotrauka iš F. Sliesoriūno asmeninio archyvo)

Feliksas SLIESORIŪNAS

vadinama „Rūta", gal iš atsargumo, nes Lietuva buvo Rusijos imperijos užgrobta. Visi kitų tautybių Friburgo universiteto studentai, įkūrę korporacijas, pavadindavo jas savo kraštų vardu pvz.: lenkai, „Polonia", vokiečiai „Allemania" ir kt. Tik 1915 m., vykstant Pirmajam pasauliniam karui, lietuviai korporantai savą korporaciją pervardino ir pavadino „Lithuania". V. Mykolaičiui su savo bendrakeleiviais įstojus į Friburgo universitetą, „Lithuania" korporacijos valdyboje buvo Stasys Šalkauskis, Izidorius Tamošaitis ir Adomas Vilimas. Korporacijoje buvo tik 10 narių, vėliau jų skaičius išaugo ligi 20. Nuo 1919 m. šios korporacijos pirmininku buvo V. Mykolaitis, vicepirmininke M. Andziulytė (20). Kartą per mėnesį, o esant reikalui, ir dažniau, rinkdavosi universiteto auditorijoje. Ten dalydavosi įspūdžiais, žiniomis, kurias gaudavo iš Lietuvos, kas nors paskaitydavo kokią paskaitėlę, kiti ją papildydavo, padiskutuodavo, svarstydavo savo finansinius, išvykų, korporacijos darbotvarkės ir kitus klausimus.

M. Andziulytė kartu su kitais lietuviais Friburgo universiteto studentais važinėdavo po Šveicariją, norėdama susipažinti su kraštu. Šių kelionių metu V. Mykolaitis juos fotografuodavo. Studentai gėrėjosi ir gražiąja Šveicarija, jos kultūros ir istoriniais paminklais bei šveicarų civilizacija. M. Andziulytei Šveicarijos gyventojų rūpestis ir meilė gimtam kraštui padarė didelį įspūdį. Ji savo atsiminimuose taip aprašė savo įspūdžius: „Mes tik žiūrėjome ir stebėjomės, stebėjomės ir galvojome, kad tik laisva ir nepriklausoma tauta gali šitaip tėviškai globoti savo gimtąją žemę ir puoselėti jos gamtą, negailėdama jų gėriui ir grožiui nei laiko, nei prakaito" (21).

M. Andziulyė, studijuodama Friburgo universitete, trumpai mokėsi prancūzų kalbos Šv. Uršulės institute. Baigusi jame studijas, ji gavo prancūzų kalbos mokytojos teises (22).

Dar studijuodama buvo išvykusi į Romą, o 1921 m. atvyko į Lietuvą rinkti istorinės medžiagos savo disertacijai. Romoje tos medžiagos ji ieškojo Vatikano archyvuose, o Lietuvoje Kauno diecezijos archyve ir Kauno Bažnytiniame muziejuje.

M. Andziulytė studijas Friburgo universitete baigė 1923 m. filosofijos daktaro laipsniu. Disertaciją „Apie Žemaičių christianizacijos pradžią" apgynė 1923 m. vasario 7 d. (23).

Jos studijų ir disertacijos vadovas buvo žymus šveicarų mediavistas, kultūros istorikas, Friburgo universiteto profesorius daktaras Gustavas Schnüreris. Tai buvo žinomas kelių daugiatomių istorinių veikalų ir keleto monografijų autorius. Ypač buvo vertinamas jo daugiatomis istorinis veikalas „Bažnyčia ir kultūra Viduramžiais" („Kirche und Kultur im Mittelalter").

1936 m. Marija Andziulytė-Ruginienė Kaune paskelbė spaudoje savo disertacinį darbą (24). 1937 m. Kaune buvo išleista jos monografija „Žemaičių christianizacijos pradžia". Tai buvo papildyta ir išplėsta disertacija (25). Ši monografija pasirodė praėjus 550 metų nuo tos reikšmingos datos, kai lietuvių tauta priėmė krikščionybę ir pradėjo naują savo istorijos etapą.

Rašydama disertaciją, o vėliau monografiją, M. An-

Diplôme d'aptitude

pour l'enseignement de la langue française

L'Institut Ste-Ursule, Fribourg (Suisse)

... 18 avril et le 16 juillet 1919 ...

... Marie Andziulis, de Smalinitchiaitchia

le Diplôme d'aptitude pour l'enseignement de la langue langue française.

Fribourg (Suisse), le 16 juillet 1919.

Friburgo Šv. Uršulės instituto diplomas (nuotrauka iš F. Sliesoriūno asmeninio archyvo)

QUOD FELIX FAUSTUMQUE SIT

SUMMIS AUSPICIIS

SENATUS POPULIQUE FRIBURGENSIS

EX

DECRETO ORDINIS PHILOSOPHORUM

UNIVERSITATIS FRIBURGENSIS

CUM ESSET RECTOR MAGNIFICUS

SEVERINUS BAYS

MATHEMATICAE PROFESSOR ORDINARIUS

IN DOMINAM DOCTISSIMAM

MARIAM ANDZIULYTĖ-RUGINIENĖ

LITUANAM

« DIE ANFÄNGE DES CHRISTENTUMS IN ŽEMAITEN »

CUM LAUDE EXHIBITA

SUMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES

DOCTORISQUE GRADUM IURA AC PRIVILEGIA

BRUNO MIGLIORINI

PHILOLOGIAE ROMANICAE PROFESSOR ORDINARIUS

ORDINIS PHILOSOPHORUM H. T. DECANUS

(parašas) L.S. (parašas)

Friburgo universiteto filosofijos daktaro diplomas
(nuotrauka iš F. Sliesoriūno asmeninio archyvo)

dziulytė-Ruginienė panaudojo archyvinius dokumentus, saugomus Vatikane, Kauno diecezijos archyvuose, taip pat Konstancos bažnytinio susirinkimo medžiagą. Dalį svarbių dokumentų ji publikavo pirmoji. Rėmėsi taip pat ir publikuotais dokumentais bei istorine literatūra, kur aptariami Žemaičių christianizacijos klausimai. Autorė monografijoje apibūdino ir susiklosčiusią situaciją Europoje XIV–XV amžių sandūroje. Tuo metu silpnėjo Šv. Romos imperijos imperatorių ir popiežių autoritetas, Europoje pradėjo blėsti imperijos idėja, ėmė busti tautinė savimonė ir stiprėti tautinės valstybės idėjos, prasidėjo humanizmo ir renesanso sąjūdis. Kartu buvo ieškoma priemonių situacijai Europoje pagerinti ir tam tikslui pasiekti šaukiami bažnyčios susirinkimai.

Monografijoje pabrėžta, kad lietuviams teko už Kristaus mokslą mokėti valstybės nepriklausomybės kainą. *„Incorporamus, invesceramus, anexamus, appropiamus et unimus terras Lithuaniae et Russiae regno Poloniae"* – tik šias baisios lemties sąlygas pasirašęs Jogaila gavo iš lenkų krikštą – tą krikštą, kurio reikalas ir vertė buvo lietuvių tautos sąmonėje jau subrendęs dalykas ir kurį iš savųjų žmonių jie pasirengę buvo priimti be žymesnio pasipriešinimo" (26).

Autorė teigė, kad minėtoji aplinkybė, kaip juoda šmėkla, temdo šviesaus lietuvių tautos pakrikštijimo fakto atminimą. Ji siūlė neteisti iš naujo kaltininkų, nes Jogailai ir ano meto lenkų diplomatams lietuvių tauta ir istorija jau yra ištarusios savo teismo sprendimą (27).

Monografijoje plačiai nušviestas Žemaičių religinio

gyvenimo perversmo laikotarpis ir iškelti veiksniai, turėję įtakos Žemaičių christianizacijos eigai. Tvirtinama, kad čia kryžiavosi germanų ir slavų kultūros, vyko kova dėl dvasinės ir ypač politinės hegemonijos. Ypatinga geografinė padėtis lėmė tiek lietuvių, tiek ir žemaičių likimą. Rašoma, kad nuo 1387 m. lietuviai, kartu ir žemaičiai, pasuko į vakarus, nors slavų įtakos neišvengė (28). Iškėlė ir kitą veiksnį, turėjusį įtakos Žemaičių christianizacijos eigai – tai buvusi senoji jų religija, kuri padėjo išsaugoti nepriklausomybę ir gintis nuo iš visų pusių ėjusios invazijos (29).

M. Andziulytė-Ruginienė atkreipė dėmesį, kad Žemaičių christianizacija, be tiesioginių tikslų, turėjo ir politinių siekių. Vytautas ir Jogaila, kiek leido politinės ir kitokios aplinkybės, rūpinosi Žemaičių krikštu, bet tai įvykdyti trukdė netikra Žemaičių politinė padėtis XIV a. pabaigoje ir XV a. pradžioje. Žemaičiams teko patirti tuo metu Jogailos ir Vytauto tarpusavio kovos rezultatus. Autorė pabrėžė, kad šio krašto kaina Vytautas pirkdavosi Vokiečių ordino pagalbą prieš Jogailą. Pigiai laimėjęs ir nesitikėdamas ilgesnį laiką Žemaitiją išlaikyti savo valdžioje, nes sustiprėjęs Vytautas ją vėl atsiimdavo, Vokiečių ordinas plėšė ir naikino šį kraštą. Kaip ji rašo, žemaičiams tai buvęs aimanų ir nevilties metas (30).

Tik po Žalgirio kautynių ir 1411 m. vasario 1 d. Torno (Torūnės) taikos, kai Lietuvoje jau buvo kiek nurimusios vidinės ir išorinės kovos, taip pat ir išryškėjusi Žemaičių politinė padėtis, Vytautas ir Jogaila atsidėjo Žemaičius krikštyti. Šia sutartimi Vokiečių ordinas atsižadėjo Žemaičių krašto ligi gyvos Vytauto ir Jogailos galvos. Tačiau sutartyje įrašė taikos sąlygas, kad Vytautas ir Jogaila pakrikštytų visus jų valdomų žemių pagonis ir pastatytų jiems bažnyčias. M. Andziulytė išskyrė du svarbiausius etapus: 1413 ir 1416–1417 metus (31). Autorė pabrėžė, kad Vytautas ir Jogaila žemaičius krikštijo vadovaudamiesi ne vien tik religiniais, bet ir politiniais motyvais. Jiems rūpėję užkirsti kelią Vokiečių ordino žygiams prieš Lietuvą ir sustiprinti žemaičių ryšius su kitomis Kunigaikštystės dalimis, kad niekas ir niekad nebeįstengtų nuo Lietuvos atskirti.

Vienas monografijos skyrius paskirtas nušviesti Žemaičių bylos Konstancos bažnytiniame susirinkime klausimui (32).

Šiame skyriuje išaiškinta lenkų ir lietuvių delegacijos sudėtis, Žemaičių delegacijos genezė, ginčas su Vokiečių ordino delegacija, susirinkimo mėginimai Žemaičių bylai išspręsti. Autorė tvirtina, kad nors Konstancos Bažnytiniame susirinkime nepavyko išspręsti Žemaičių klausimo, jie laimėjo daugiau nei tikėjosi. Susirinkime išaiškėjo, kad Žemaičių klausimas bus sprendžiamas ginklu. Taip ir įvyko. 1422 m. rugsėjo 22 d. Melno taikos sąlygomis Žemaičių kraštas liko Lietuvai.

Monografijos ketvirtame skyriuje nušvietė Medininkų vyskupijos įkūrimo istoriją: parengiamuosius Vilniaus vyskupo Petro darbus Žemaičiuose, Konstancos bažnytinio susirinkimo delegatų atvykimą į Žemaičius, Varnių parinkimą Medininkų vyskupijos centru bei Vilniaus katedros klebono Motiejaus iškėlimą į vyskupus. 1417 m. spalio 23 d. Vytautas specialiu raštu įsteigė Medininkų vyskupiją ir prezentavo kandidatą į Medininkų vyskupus (33).

Monografijoje aptartas ir 1418 m. Žemaičių sukilimas. Autorė abejojo, kad tais metais įvyko du sukilimai. Ji priėjo išvadą, kad Žemaičių sukilimas nebuvęs vien socialinio pobūdžio ir teigė, kad jis galėjo būti dar politinis ir religinis. Šį sukilimą ji siejo su Švitrigailos asmeniu ir Vokiečių ordinu. Sukilimo priežastimi laikė naują religiją, naujos santvarkos formavimąsi ir politines aplinkybes. Taip pat kritiškai įvertino žinias apie šį sukilimą Posilgės kronikoje ir Dlugošo darbe (34).

Aptartos ir Vytauto pastangos įkurti Lietuvoje metropoliją bei Gniezno, Lvovo ir Rygos arkivyskupų pretenzijas į Medininkų vyskupiją (35). Monografijoje M. Andziulytė-Ruginienė nenutyli ir valdovų vaidmens steigiant Medininkų vyskupiją. Žemaičių christianizacijos įvykių centre šalia Jogailos iškėlė Vytautą, kuriam, anot jos, labai rūpėjo Lietuvos moralinė ir politinė didybė, taigi ir jos christianizacija. Todėl ji Vytautą kartais stato pirma Jogailos.

Monografijos priedo 1-oje dalyje apžvelgė Enejaus Sylvio de Piccolomini (Pijaus II) gyvenimą ir jo raštą apie Lietuvą. Šis raštas buvo išspausdintas dideliame istoriniame veikale „De Europa" ir vėliau perspausdintas kitų tyrinėtojų. Monografijoje išspausdino šio rašto patikimiausią tekstą, jį analizavo ir kritiškai įvertino (36).

Priedo 2-oje dalyje publikavo 8 dokumentus Medininkų vyskupijos steigimo klausimu (37).

Istorikas Zenonas Ivinskis, taip pat tyrinėjęs Medininkų vyskupijos įkūrimo istoriją ir šios vyskupystės reikšmę lietuvių tautai, labai teigiamai vertino Marijos Andziulytės-Ruginienės monografiją apie Žemaičių christianizacijos pradžią. Jis rašė, kad pagrindinis ir patikimas darbas lietuvių kalba apie visus etapus Medininkų vyskupijos kūrimo yra M. Andziulytės-Ruginienės „Žemaičių christianizacijos pradžia" (38). Taip pat jis teigė, kad ši jos kritiška disertacija verta dėmesio (39).

M. Andziulytė-Ruginienė dalyvavo Lietuvos Katalikų ir mokslo mėgėjų suvažiavimuose. Pirmajame jų suvažiavime, kuris įvyko 1933 m. Kaune, ji skaitė pranešimą: „Moters būklė viduriniais amžiais ir moterų emancipacija". Šis jos pranešimas yra išspausdintas (40).

Antrajame Lietuvos Katalikų ir mokslo mėgėjų suvažiavime, kuris įvyko 1936 m. Kaune, ji skaitė pranešimą „Apie Žemaičių christianizaciją". Šiame suvažiavime buvo išrinkta nuolatinė Istorijos sekcijos vadovybė. Į Nuolatinę vadovybę istorikai išrinko prof. dr. J. Totoraitį, doc. Pr. Penkauską, dr. M. Ruginienę, dr. Z. Ivinskį ir A. Šapoką (41).

Kita M. Andziulytės-Ruginienės darbo kryptis buvo mokslo populiarinimas. Prieš Antrąjį pasaulinį karą iki sovietų okupacijos ji rašė Vaidilutės slapyvardžiu Vidurinių amžių, Lietuvos istorijos, kultūros ir pedagogikos klausimais straipsnius į „Ateities", „Moters", „Drau-

gijos", „Kultūros", „Naujosios Vaidilutės", „Tautos mokyklos", „Lietuvos mokyklos" ir kitus leidinius.

M. Andziulytė-Ruginienė buvo pasirengusi medievistikos tyrinėjimams. Ji gerai mokėjo lenkų, rusų, prancūzų, vokiečių ir lotynų kalbas. Tačiau jos mokslinį darbą nutraukė sovietų okupacija. Vėliau ilgus dešimtmečius buvo stengtasi neprisiminti šios istorikės ir jos darbų. Ypač reikšminga jos veiklos kryptis buvo pedagoginis darbas. 1923 m. sugrįžusi iš Šveicarijos į Lietuvą, ji trumpai ilsėjosi savo gimtajame Smalinyčios kaime. Pailsėjusi apie mėnesį tėviškėje, tų pačių metų balandžio mėnesį pradėjo dirbti Vilkaviškio „Žiburio" gimnazijoje, kur vyresniųjų klasių mokiniams dėstė istoriją. Čia ji mokytojavo nepilnus tris mėnesius (42). Šioje gimnazijoje įvyko jos pirmas susitikimas su būsimąja poete Salomėja Nėrimi – moksleive Salomėja Bačinskaite jau tada rašiuse eilėraščius. Savo atsiminimuose ji taip aprašo savo įspūdžius apie būsimąją poetę: „1923 m. gimnazijos vyriausioji klasė buvo septintoji. Čia iš karto krito į akį pirmame suole sėdinti viena, smulkutė, neįprastai rimta visada apie ką tai giliai susimąsčiusi mergaitė. Vėliau sužinojau, kad ji rašo eilėraščius..." (43).

Būsimoji poetė buvo lakoniškesnė. Ji tik pažymėjo, kad gimnazijoje pasirodė nauja istorikė Marija Andziulytė, grįžusi iš studijų Šveicarijoje su daktarės laipsniu (44). Vėliau gyvenimo keliai vėl suvedė jas trumpam laikui, jau kaip mokytojas – Kauno III gimnazijoje.

1923 m. rudenį M. Andziulytė-Ruginienė išsikėlė į Kauną. 1924 m. susituokė su pedagogu dr. Klemensu Ruginiu. Nuo 1923 m. rugsėjo mėn. 1 d. ligi 1926 m. rugpjūčio 1 d. ji dirbo mokytoja Lietuvos Moterų kultūros draugijos Mergaičių mokytojų seminarijoje. Joje dėstė istoriją ir pedagogiką (45). Vėliau buvo Kauno „Saulės" mergaičių mokytojų seminarijos direktorė. Kunigas ir poetas K. Žitkus (populiarios dainos „Tau sesute, aukso žiedas, o man kardas prie šalies" teksto autorius), dirbęs šioje seminarijoje kapelionu, savo prisiminimuose mini, kad „visuose keturiuose seminarijos kursuose (...) auklėtinės buvo įsisąmoninusios, kokia kilni ir atsakinga yra mokytojo profesija (...) Vėliau patyriau, kad tokių minčių auklėtinėms buvo įskiepijusi direktorė daktarė Marija Ruginienė, kurią jos laikė tikru geros mokytojos idealu (46). Seminarijos direktorė dėstė istoriją ir pedagogiką. 1936 m. valdžios potvarkiu seminarija buvo uždaryta, nes Klaipėdoje buvo įkurtas Respublikos pedagoginis institutas – pradėjęs rengti mokytojus pradžios mokykloms. Uždarius „Saulės" seminariją, Marija Ruginienė nuo 1938 08 01 iki 1939 12 01 dirbo Ukmergės mokytojų seminarijoje dėstytoja. 1939 12 01 pradėjo mokytojauti Kauno III gimnazijoje, kurioje dėstė istoriją.

Jos būsimas vyras Klemensas Ruginis 1924 m. baigė Friburgo universitetą filosofijos daktaro laipsniu. Tų pačių metų rugsėjo 15 d. jis buvo paskirtas Kauno Simono Daukanto mokytojų seminarijos direktoriumi. Netrukus jis vedė M. Andziulytę. Abu buvo garsūs Lietuvos pedagogai. Ruginių šeima mėgo keliauti. Atostogų metu jie lankėsi Vokietijoje, Prancūzijoje, Italijoje ir Graikijoje.

1938 m. liepos mėn. M. Andziulytė-Ruginienė ir Salomėja Nėris kartu su mokytojų ekskursija per 10 d. aplankė Lietuvos istorines vietoves, tuo metu valdomas Lenkijos. Su ekskursija pabuvojo Seinuose, Augustave, Gardine, Lydoje, Naugarduke, Krėvoje, Alšėnuose, Vilniuje, Trakuose ir per Varėną sugrįžo į Lietuvą. Kad ir apleisti bei apgriuvę, istoriniai paminklai paliko gilų įspūdį (47).

Iškilių Lietuvos pedagogų Marijos ir Klemenso Ruginių šeimą tragiškai sukrėtė 1941 m. birželis. Tada K. Ruginis, buvęs vienas iš Lietuvos ateitininkų vadovų ir tuo metu dirbęs Vilniuje Pedagoginiame institute, buvo suimtas ir ištremtas į Sibirą. Iš ten sugrįžo tik po 1956 m. Visus tuos ilgus laukimo metus dr. M. Andziulytė-Ruginienė gyveno Kaune, Višinskio gatvėje – savo nuosavame name. Ji ir toliau dėstė istoriją Kauno III gimnazijoje. Tačiau po Antrojo pasaulinio karo dr. M. Ruginienė nebegalėjo dirbti istorijos mokytoja, ten pat ji dėstė rusų kalbą, nes buvo... tremtinio žmona. Iš mokytojos pareigų ji buvo atleista ir toje pačioje gimnazijoje paskirta sekretore. Sulaukus reikiamo amžiaus, 1956 m. ji išėjo į pensiją. Vėliau iki pat kol nutrūko gyvenimo gija, dr. Ruginienė gyveno savo namuose. Vykdant velionės paskutinę valią, jos palaikai buvo pervežti iš Kauno į Paežerius ir palaidoti greta motinos.

Dr. M. Andziulytė-Ruginienė paliko dvi nedideles mokslines studijas ir pluoštą atsiminimų – apie įžymius žmones, su kuriais jai teko bendrauti. Jie išliko rankraščiuose. Pirmoji jos studija „Trumpa vieno Lietuvos kampelio istorija". Tai tik 18 puslapių rankraštis apie gimtąjį Smalinyčios kaimą ir jo gyventojus (48). Antroji studija šiek tiek platesnė – 32 puslapių rankraštis. „Pirmoji Lietuvos vidurinė mokykla su dėstoma lietuvių kalba". Joje autorė rašo apie „Žiburio" draugijos įsteigtą 1907 m. Marijampolėje keturklasę Mergaičių progimnaziją (49).

Šių eilučių autoriui yra žinomi tik M. Andziulytės-Ruginienės atsiminimai apie tris mūsų krašto įžymius žmones. Visi jie taip pat išliko rankraščiuose. Tai „Iš susitikimų su J. Tumu-Vaižgantu" (50), kur prisimena susitikimus su J. Tumu-Vaižgantu 1917 m. Petrograde ir Stokholme. Jos atsiminimų „V. Mykolaitis-Putinas Šveicarijoje" vienas rankraščio egzempliorius yra saugomas Literatūros muziejuje Kaune (51), o antras egzempliorius Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekos rankraštyne (52). Šiuose atsiminimuose M. Andziulytė-Ruginienė aprašo susitikimą su V. Mykolaičiu-Putinu Petrograde, jų kelionę į Šveicariją ir studijas Friburgo universitete.

Atsiminimuose „Trys susitikimai su Salomėja Nėrimi", kurie taip pat saugomi šio instituto bibliotekos rankraštyne, M. Andziulytė-Ruginienė aprašo pirmąjį susitikimą su būsimąja poete, dar moksleive, o vėliau jau žinoma poete ir bendradarbe – mokytoja Kauno III gimnazijoje.

Sakoma, kad pagarba mirusiems yra pagarba gyviesiems, ji išreiškia gyvųjų kultūringumą ir padėką mirusiems už jų dvasinį ar materialinį palikimą.

Viename savo laiškų 1972 m. dr. M. Ruginienė rašė: „Kiekvieną kartą, perrašinėdama „Atsiminimus", juos vis papildydavau, kai ką taisiau ir praplėčiau...". Matyt, ateityje jos kūrybinis palikimas turėtų susilaukti istorijos tyrinėtojų dėmesio.

Nuorodos

1. Marijos Andziulytės gimnazijos baigimo liudijimas // Asmeninis F. Sliesoriūno archyvas.
2. Andziulytė-Ruginienė Marija. Trumpa vieno Lietuvos kampelio istorija. – Rankraštis // Asmeninis F. Sliesoriūno archyvas.
3. Ten pat.
4. Ten pat.
5. Ten pat.
6. Ten pat.
7. Ten pat.
8. Andziulytė-Ruginienė M. Iš susitikimų su J. Tumu-Vaižgantu. – Rankraštis // Asmeninis F. Sliesoriūno archyvas.
9. Ten pat.
10. Ten pat.
11. Andziulytė-Ruginienė M. V. Mykolaitis-Putinas Šveicarijoje. (Atsiminimai). – Rankraštis // Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto (toliau – LLTI) Bibliotekos rankraštynas – F. 59. – B. 873.
12. Ten pat.
13. Ten pat.
14. Ten pat.
15. Ten pat.
16. Ten pat.
17. Ten pat.
18. Mykolaitis-Putinas V. Raštai. – T. 1. – V., 1989. – P. 460.
19. Andziulytė-Ruginienė M. V. Mykolaitis-Putinas Šveicarijoje. (Atsiminimai). – Rankraštis // LLTI. – F. 59. – B. 873.
20. Ten pat.
21. Ten pat.
22. M. Andziulytės diplomas, išduotas Friburgo Šv. Uršulės instituto 1919 m. liepos 16 d. // Asmeninis F. Sliesoriūno archyvas.
23. M. Andziulytės-Ruginienės Friburgo universiteto diplomo nuorašas // Asmeninis F. Sliesoriūno archyvas.
24. Andziulytė-Ruginienė M. Žemaičių christianizacijos pradžia // Athenaeum. – T. 8. – 1-as sąs. – K., 1936. – P. 3–64.
25. Andziulytė-Ruginienė M. Žemaičių christianizacijos pradžia. – K., 1937. – 145 p.
26. Ten pat. – P. 43.
27. Ten pat.
28. Ten pat. – P. 18.
29. Ten pat. – P. 22.
30. Ten pat. – P. 44.
31. Ten pat. – P. 45–47.
32. Ten pat. – P. 49–64.
33. Ten pat. – P. 65–74.
34. Ten pat. – P. 75–78.
35. Ten pat. – P. 79–80.
36. Ten pat. – P. 92–100.
37. Ten pat. – P. 111–122.
38. Ivinskis Z. Žemaičių (Medininkų) vyskupijos įkūrimas (1417) ir jos reikšmė lietuvių tautai (1417–1967) // Lietuvos Katalikų Mokslo Akademija. Suvažiavimo Darbai. VII. – Roma. – 1972. – P. 55–130.
39. Ten pat.
40. Andziulytė-Ruginienė M. Moters būklė viduriniaisiais amžiais ir moterų emancipacija // Lietuvių Katalikų Mokslų Akademija. Suvažiavimo Darbai. I. – Roma. – 1973. – P. 452–466.
41. Lietuvos Katalikų Mokslų Akademija. Suvažiavimo Darbai II. – Roma. – 1973. – P. 465.
42. Andziulytė-Ruginienė M. Trys susitikimai su Salomėja Nėrimi. – Rankraštis // LLTI. – F. 6. – B. 54.
43. Ten pat.
44. Alekna V. Salomėja. – V., 1996. – P. 96.
45. M. Andziulytės-Ruginienės 1930 m. balandžio 23 d. pažymėjimo tarnybos lapo žinioms nuorašas // F. Sliesoriūno asmeninis archyvas.
46. Žitkus K. Atgal pažvelgus. Prisiminimai. – T. 2. – K., 1974. – Rankraštis // F. Sliesoriūno asmeninis archyvas.
47. Andziulytė-Ruginienė M. Trys susitikimai su Salomėja Nėrimi. – Rankraštis // LLTI. – F. 6. – B. 54.
48. Asmeninis F. Sliesoriūno archyvas.
49. Ten pat.
50. Ten pat.
51. Kauno literatūros muziejaus rankraštynas. – Inv. Nr. 8806.
52. LLTI. – F. 59. – B. 873.
53. LLTI. – F. 6. – B. 54.